

Lola Anglada

MEMÒRIES 1892-1984

Edició a cura de

Núria Rius Vernet

Teresa Sanz Coll

Diputació
Barcelona

Lola Anglada

MEMÒRIES 1892-1984

Edició a cura de

Núria Rius Vernet

Teresa Sanz Coll

Diputació
Barcelona

Primera edició: març de 2015

© dels textos i de les il·lustracions
de Lola Anglada: Montserrat Carrió Callicó

© dels pròlegs, notes i biografies:
Núria Rius Vernet i Teresa Sanz Coll

© de l'edició: Diputació de Barcelona

Correcció: Carme Munt Duran
Fotografia: Roc Valls Vernet

Disseny i maquetació: www.extraestudio.com
Preimpresió: Leicrom
Impressió: Agpograf

Coordinació i producció: Gabinet de Premsa
i Comunicació de la Diputació de Barcelona

ISBN: 978-84-9803-699-2
Dipòsit Legal: B 2039-2015

Índex

7	Presentació de Salvador Esteve i Figueras
9	Presentació de Montserrat Carrió Callicó
11	PRÒLEGS
13	La recerca
17	La veu estroncada de Lola Anglada Sarriera
31	Silencis i correspondències feministes en les memòries de Lola Anglada (Una altra lectura)
45	MEMÒRIES
49	Els dies clars i senzills de la meva vida
91	Vivències a París
227	Compromís polític. República i guerra
287	La llarga postguerra
387	Anècdotes i records
423	BIOGRAFIES
499	FITXES TÈCNIQUES
507	BIBLIOGRAFIA CONSULTADA
511	Agraïments

CAPÍTOL I

Els dies clars i senzills de la meua vida

La meva infantesa

Tots els moments de la meva infantesa són tan lluminosos que apaguen els dies que ara visc; els dies d'ara, amb la trifulga que ens aclapara, no em sap greu deixar-los de banda per fruir dels bons records. Jo em veig quan era petita asseguda al balcó de casa amb una cartereta a la falda bo i dibuixant les cases d'enfront i la gent del carrer, el veïnat; aquí jo hi passava unes hores felices amb la mare contenta perquè jo m'entretenia. Des dels meus primers anys sentia un ver deler per dibuixar, com si volgués engolir espiritualment tot allò que veia, que em captivava, com si, nova en el món, sentís frenesia per saber-ne les bel·leses i també tots els misteris, els quals eren per a mi l'esclat d'una flor, les coloracions dels celatges, la vida d'un insecte, d'un ocell. Per això jo dibuixava per poder-ho captar traçant-ho damunt el paper. Aquests records guarden un concepte tan especial de la meva infantesa que ara em són una font inesgotable per a la meva ploma i per al meu llapis, car jo escodrinyava tot allò que m'envoltava per admirar-ho i estimar-ho.

Per això no m'és difícil posar en peu el meu viscut des de la meva infantesa amb els seus personatges, gent que ha restat per sempre en el meu record talment la veig ara; res no ha escapat a la meva visió privilegiada de dibuixant, tot ha anat a parar a l'arxiu del meu front. Aquesta retentiva m'ha ajudat i m'ajuda quan dibuixo, car escullo aquell ésser que més pugui encaixar en el

1. Escena d'infants

2. Colomars i estels.
Any 1875

dibuix que vaig a fer i tal visió clara dels éssers m'ha fet endevinar l'interior de l'ànima dels mortals. Això em permet donar l'expressió adequada a cada figura que dibuixo, perquè en el sac de la meua memòria hi ha gent de tota mena: bons i dolents, intel·ligents i totxos, bonics i lletjos. Gràcies a aquesta visió tan clara puc donar-vos compte d'aquell meu temps primer.

El col·legi m'havia donat una sofrença moral molt profunda i, si bé amargava el meu viure, sabia, però, evadir-me'n bo i fent-me les hores amables com jo podia: de bon matí m'alegrava l'espectacle del sol ixent. Això m'animava perquè jo havia remarcat que el sol tot ho guarnia de color i jo hi posava els meus ulls i la meua ànima. Em llevava de bon matí, abans que ningú de casa, i eixia al terradet del pis; aquí m'encabia a la gàbia dels coloms missatgers que teníem, coloms manyacs que, quan anàvem d'excursió, els portàvem dins d'una cistella per deixar-los lliures on ens trobàvem i ells tornaven a casa abans que nosaltres. En aquell petit colomar m'agradava veure el sol quan tot ho pintava i, quan les cases d'enfront ja s'havien vestit totes de llum, jo m'espargia i me'n tornava al llit. Aquesta entremaliadura no la sabia ningú, però la mare era llesta i matinera i a la fi va sorprendre'm en aquell tragí i, com que ella volia que jo en lloc de matinejar dormís, varen acabar-se les belles matinades al terradet.

A nou anys vaig fer entrada al Colegio de Isabel la Católica. Aleshores jo llegia català i castellà i si escrivia correctament no era gràcies a l'estudi, sinó al record d'allò que jo veia escrit. Per això, com si la veiés encara, puc presentar-vos la directora del col·legi: era una dama d'estatura baixa i la seva grossor l'obligava a restar encarcerada dins d'una cotilla plena de barnilles a la moda d'aquell temps. Quan, a les deu hores en punt del matí, passava a cada classe, la seva presència omplia, caminava airosa malgrat l'embalum de la seva persona, endiumenjada amb un *matiné* blanc, emmidonat, guaranit de puntes i fistons, amb faldilles amples que ho escombraven tot. Aquesta bona senyora pel fet de ser la directora jo no gosava mirar-la, apocada com jo era, em feia respecte, sobretot quan corregia i signava amb el «*sobresaliente. Visto, la directora*» el dibuix que jo havia copiat d'una làmina; ella, asseguda davant el pupitre, i jo, dreta al seu costat, l'embalum del seu gros pit dins els seus braços curts, m'obligava a aixecar-me de puntetes per veure quan corregia. Res no entorpeix el meu record d'aquella bona senyora, sobretot de la seva fisonomia: cara tota empolvorada blanca, contrastant-hi els seus cabells negres, pentinada amb un monyo al cim del seu cap que treia el nas per dar-rere el tupè llis, lluent per la brillantina.

Anar a col·legi no m'agradava perquè tots els dies m'eren iguals. El col·legi m'entristia: si obria els llibres era per estampar-hi ninots, no sabia estudiar, però sabia escapolir-me de la classe per anar en socors de la gateta abandonada al jardí i l'apeixava donant-li el meu berenar i, amb un biberó de joguina, alimentava els seus gatets amb llet que jo pidolava a la bona Maria, aquella serventa que s'havia fet vella a casa. Aquella gateta m'havia donat molt a pensar per repartir els seus gatets quan fossin crescuts entre les nenes que en tinguessin llàstima.

Cada vegada que el tren passava per aquest col·legi, establert en un xalet del carrer d'Aragó, el seu pas ràpid amb el xiulet i la fumera, que s'estenia pel carrer, em feia desplegar les ales de la meva imaginació amb el desig prematur d'anar lluny i veure moltes coses boniques. El col·legi només m'agradava per les festes que s'hi celebraven, grans diades que esperàvem només per les xocolatades i els xarops que ens servien i per les festasses dels exàmens, amb l'himne d'habitud en honor d'Isabel la Catòlica que mai no vaig voler cantar. Per tal de guarnir la festa i després del repartiment de diplomes, totes les escolars recitàvem poesies, monòlegs o representàvem algun quadre escènic. La directora es guardava prou de fer-me sortir a recitar, les exhibicions no m'agradaven i, en el moment assenyalat, hauria tancat la boqueta.

Un bon dia hom va canviar-me de lloc a la classe; des d'aquell dia jo havia d'ocupar el lloc segon de la primera taula-pupitre; el primer lloc res-

tava vacant. Però, sobtosament, vaig trobar-me amb una sorpresa: el lloc primer del banc vingué a ocupar-lo una noia negra. Si el professorat va acordar-ho degué creure que, d'entre les alumnes, només jo no en protestaria. La noia negra en el primer seient del banc i jo en el segon, així la negreta estaria apartada de les altres: resolució feta amb seny. Jo recordo el meu espant en trobar-me amb una negra al meu costat, figura d'alta estatura i voluminosa pels seus divuit anys, cos que absorbia la meua personeta fràgil i menuda que gairebé desapareixia al seu costat. De primer antuvi vàrem mirar-nos d'una manera amable; després, de reüll, vaig veure que ella em mirava amb tendresa i bo i fent-me un pessic dolç a la galta em digué: «*Mi buena pequeña...*». Aquest moment va ser el començ d'un gran afecte; era una noia dolça, generosa, de gran cor. Era negra com l'atzabeja i els seus cabells arrissats i curts, tot just se li arreplegaven amb un cordó al clatell. Era alta, caminava a grans passes i amb calma; la roba se li posava entre cames, aquell uniforme blau marí amb trenzilles blanques, com si aquesta peça fos l'única que portés.

Quan va ingressar com a pensionista al col·legi era analfabeta i, com que l'enyorança la burxava, aviat va saber llegir i escriure per l'alè de tomar a la seva terra. La nostra mútua simpatia va tranquil·litzar el professorat, ja que, en no admetre-la les pensionistes en cap cambra de dormir, la pobra negra es veié obligada a ocupar una cambra apartada. En els meus nou anys que aleshores jo comptava, endevinar el menyspreu que les companyes li servaven va ser prou perquè em guanyés el seu afecte. Durant les hores de lleure, mentre les companyes jugaven al pati, nosaltres dues restàvem a la galeria on berenàvem i em cosia vestidets per a la nina, aquella nineta negra que va regalar-me i que guardo perquè sempre em dirà bones coses d'aquell passat venturós. Aquella negra va esdevenir la meua gran amiga; cada dia l'estimava més, potser perquè jo endevinava que vivia en plena solitud. Vàrem ser bones companyes fins que partí vers Fernando Poo. Aleshores el col·legi m'era més trist que mai, m'emmalaltia i els meus pares varen convenir que deixés d'anar-hi.

Jo no oblidaré mentre visqui Mariana Barleycon, l'amiga negra que va fer-me obrir el cor a l'amistat sincera. I a l'amor cristià.

Vaig anar a col·legi fins als deu anys. El meu pare fundat en el fals concepte que la dona no necessitava una gran cultura, sinó un bon dot per tal de no dependre de ningú, deixava de banda la instrucció. Altruista com era, en lloc de procurar-nos bons professors escollia persones necessitades que venien a casa per tal de poder-les ajudar i van ser un seguit de vellets que adés havien estat professors i que, per l'edat que tenien, estaven vacants. Aquella lliçó de tres a cinc de la tarda a mi no em satisfieia, potser perquè tots aquests mestres tenien la dèria de fer-me fer problemes d'aritmètica i

3. «Mestre Llivi». Una il·lustració de l'obra *La Barcelona dels nostres avis*

a mi els números em feien por: aquelles pobres persones no hi varen reeixir mai. Així, doncs, les meves dues germanes i jo no anàvem al col·legi. Ens donaven lliçó d'un poc de tot.¹

Si jo era aspra a col·legi, era dolça en el tracte amb tothom i m'eren agradables aquelles lliçons, sobretot les de piano del senyor Llivi, el qual senyor va ser mestre de música del meu pare quan era noi. Era un bon home solter, d'una setantena d'anys, carregat de manies; venia tots els caients de tarda fins que sopàvem, perquè al meu pare li agradava fer petar la xerrada cada vespre amb alguns amics. Eren uns vespres animats, el meu pare es trobava a pler amb la companyia humil dels obrers que tenia a sou per a la conservació de les seves finques: el paleta, el manobre, el fuster i en Franciscu, el criat que fou de la tia de la nostra mare, el qual percebia un lleगत que li féu aquella bona senyora. També s'hi afegia

el senyor Rossell, vell amic del meu avi, que contava gestes de quan va anar a la guerra de Cuba i comentava la política d'aquell temps. No faltava a la tertúlia la senyora Rossita, vídua que ens repassava la bugada.

Aquells vespres m'agradaven perquè el meu pare, de caràcter jovial, demanava al senyor Llivi que es posés al piano i aleshores s'engrescava un ball de polques, masurques i valsos; la mare ballava amb la senyora Rossita i nosaltres, la mainada, amb la Maria vella i la Ramona, minyones que s'havien fet velles a casa. Després de ballar, la mare cantava, acompanyada al piano pel senyor Llivi, *La muerte del poeta*, *La Stella confidente* i fragments de sarsueles. Quan la tertúlia havia acabat, la Maria vella ens donava el sopar a nosaltres, la mainada; després, mentre el senyor Llivi sopava com cada vespre, caritat que els meus pares feien, la Maria ens portava a dormir: «A fer guix» —ens deia. Ens acomiadàvem dels pares amb un bes a la mà i un altre a la galta, saludàvem el senyor Llivi i la bona Maria ens ficava al llit.

¹ Aquesta manera de fer era habitual en les famílies de la classe alta de la societat catalana de final del segle XIX i inicis del XX. Malgrat que el 1901 el ministre Romanones uniformà l'ensenyament primari per als dos sexes, en la pràctica l'educació era diferent: la de les nenes anava dirigida a la llar i a la cura de les criatures. Només tres anys abans, el 1898, es recomanava que més del 60% de l'horari lectiu de les nenes es dedicqués a les labors i a la religió. Les pertanyents a les classes més altes rebien una educació pròpia a càrrec de preceptors privats o en col·legis femenins religiosos o seglars que els ensenyaven lectura, escriptura, costura, brodat i també geografia, història, música, dibuix, piano, francès... Aquest seria el cas de l'educació que rebé Lola Anglada. [Benso Calvo, Carmen (2003)].

Sensibilitat i amor a l'art

En la meua infància, sovint em prenia la malenconia, era quan veia un esguerrat, un cec. Sofria en veure un cavall maltractat, un gos abandonat al carrer. Jo sabia llegir en l'expressió dels éssers, res no em passava per alt, sempre estava atenta a la moral de tots els meus. Endevinava, a casa, si aquest o aquell dia hi regnava la tristor o el contentament. La meua percepció em percutia el meu físic i sempre estava empiocada. Era prima en extrem, menuda, els meus ulls verds, sempre molt atents, tot ho escodrinaven com si volguessin engolir la vida que entrava a galop dintre de mi. Sofria amb aquells que sofrien. Un dia, quan anava a col·legi, vaig fer almoina del meu berenar a un captaire paralític assegut en una portalada i vaig acabar per donar-li el meu berenar cada dia. Però vingué que el bon home advertí la serventa que ens acompanyava: «Jo no puc admetre-ho, digueu-ho a la seva mare, prou que li ho agraeixo». La serventa va comunicar-ho als meus pares i aleshores la mare em donava una bona almoina per al captaire que jo li entregava cada setmana.

M'agradava anar als Hostalets de Pierola perquè podia contemplar de prop la muntanya de Montserrat. Els meus pares tenien bona amistat amb la majordona del rector d'aquell poblet: la Cristina, filla de Tiana, que amb la seva neboda tenien cura de mi quan hi passava uns dies. La gent d'aquell indret era gent de camp o de la pagesia, eren amables i senzills potser perquè no havien tingut encara contacte amb la ciutat. Quan la mare m'hi portava, aquells aires de muntanya m'eixorivien perquè jo era una petita sentimental.

La gent dels Hostalets de Pierola era gent bona, recordo els escolans, nois respectuosos i entremaliats de bona mena. L'escolà més gran, en Jaume, tenia catorze anys: era amable, manyaguet i m'acompanyava a dibuixar per aquells caminois agafant-me de la maneta. I ens assèiem en un marge des d'on jo dibuixava la Santa Muntanya, que des d'allí s'albirava amb tota la seva esplendor. Aquella muntanya em tenia el cor robat, m'atreia tant que sovint corria al despatx del senyor rector a captar un tros de paper i un llapis i me n'anava saltant d'alegria a l'eixida a dibuixar. I, una vegada, quan estava abocada en aquesta tasca el senyor rector em diu, penso ara que per fer-me enraonar: «Què són aquests gargots que has fet?». I jo contesto molt segura del que havia traçat: «No són gargots, són les pedres grosses que cauen de la muntanya de Montserrat». «Pobres de nosaltres! –diu ell–, què farem quan

tota la muntanya hagi caigut?» «La Verge de Montserrat no ho voldrà» –dic jo amb aplom.

El senyor rector se sentia gasiu dels dibuixos que jo traçava, i també agradaven a una dama que en el poble dels Hostalets hi passava temporades; venia a buscar-me a la rectoria perquè li plaïa la meva conversa. La recordo bé: era ben plantada, de cor esponjós i educada. Anys després vaig saber que aital dama era actriu del teatre català, la cèlebre Carme Parreño, maridada amb l'autor dramàtic Ferrer i Codina.

Vingué un dia en què el senyor rector, advertint un poc autoritari a la majordona, diu: «Els papers higiènics penjats a la comuna fa uns dies que apareixen foradats; poseu-hi compte». La majordona contesta amantent: «Una entremaliadura de la Lita, ben segur!...». Jo romania davant d'ells segura i tibada. «Per què fas això?» –em diu el rector. «Perquè no vull la Mare de Déu i Nostre Senyor a la comuna!» Amb aquest dir tan segur, el senyor rector va acaronar-me satisfet i també un poc confús. Aquells papers eren els fulls dominicals endarrerits que cap utilitat ja no tenien per a ells.

El tragí de la rectoria m'agradava, sobretot quan hi havia festa grossa o bé funerals i enterraments: aleshores venien els capellans de les parròquies dels pobles veïns i a l'hora del dinar en aquella taula no hi mancava res com tampoc la bona broma, contes i anècdotes que aquells clergues celebraven amb rialles i amb traguets del vi del racó. Aquells dies a taula només hi seien els capellans; les dues majordones i jo dinàvem a la cuina. Un dia, però, vaig amagar-me sota la taula com un gatet i, quan els capellans acabaven de dinar, vaig córrer a la cuina a contar allò que jo, sense malícia, vaig sentir. I la Cristina esverada exclamà: «Déu dels cels!, si se n'assabenta el senyor rector...».

La Cristina era una dona que per la seva grossària caminava feixuga; anava vestida com a l'antigor, amb faldilles amples, gipó, mocador al cap hivern i estiu, pentinada amb clenxa al mig, amb el monyo arran de clatell, a la manera catalana de la seva joventut. Quan algú tustava la porta de la rectoria, la seva cara de color de rosa, fresca pels seus setanta anys, s'animava perquè presentia que algun feligrès els portava un cistell ple, ofrena per al senyor rector i, encara que el rebost fos ben proveït, la Cristina deia al pagès: «Prou que ens vindrà bé... que Déu us ho pagui». Aquesta bona dona em peixia, dormia amb ella i, a mitja nit, em donava un vas de llet de la cabreta que tenia a l'eixida. A frec del llit on dormíem hi passava la corda de la campana grossa del campanar de l'església, i em feia il·lusió quan la Cristina tocava a missa primera; asseguda al llit i aferrada a la corda, feia brandar la campana i aquell so majestuós em semblava que m'omplia tota.

Jo sentia un ver deler per anar a buscar bolets, que bé prou n'hi havia en aquella contrada. Hi anàvem de bon matí i dinàvem al bosc. Un dia el senyor rector va animar-se a acompanyar-nos. El bosc ple de brolla, farigoles, romanins i cireretes d'arboç, convidava i, mentre el senyor rector i les majordones grataven la terra al peu dels pins cercant bolets, vaig seguir un caminó per entre la brolla. Mes, vet ací, que enllà, les ruïnes d'una pagesia abandonada al cor del bosc van atreure'm: la casa, d'estil català amb finestres ogivals, semblava que em cridés i vaig entrar-hi. Dintre, l'herba crescuda entre les poques lloses que restaven m'arribava fins al pit. Una escala desdentada portava a un apartament sota teulada on el sol de ponent entrava per entre el bigam del sostre ja podrit. El sol daurat del capvespre en feia una boniquesa. Em calia molt d'esforç i enginy per guanyar els graons desdentats, i vaig pujar-hi com els gats. Dalt, va presentar-se'm una visió meravellosa: a l'habitació central un llit de gran capçal presidia les ruïnes, capçalera on hi havia una Verge pintada amb uns angelets i flors.

Vaig restar embadalida davant aquella boniquesa quan, de sobte, la veu del senyor rector i de les majordones feien ressonar la boscúria, veus d'angoixa amb por que m'hagués extraviat. Tot d'una el clergue entrà a les ruïnes i jo des de dalt dic amb entusiasme: «Veniu... mireu quina Verge tan bonica...». No vaig poder baixar, l'escala desdentada semblava abatre's; el senyor rector pujà a cercar-me per bé que a quatre grapes com jo havia fet i, aferrant-se com podia, va baixar-me portant-me a coll i bé. Pel camí vers al poble dic a la Cristina: «La Verge d'aquest llit és més bonica que la Verge pintada del llit on dormo a casa de vostè a Tiana...». «No hi dormiràs més en aquell llit –diu ella, que enraonava a batzegades–, vàrem fer-ne un galliner».

Obres d'art meravelloses, historials de la nostra Catalunya que la ignorància sovint destrueix senzillament: talment les fulles caigudes d'aquella tarda de tardor que, com la cosa més natural, hom no hi dóna importància.

M'era alegria quan amb la mare anàvem a casa de la nostra tia Carme Sarriera, germana del meu avi, perquè li llegia els contes que jo escrivia per tal de distreure-la, cega com era des de la seva joventut. Quan jo hi passava el dia, sovint m'escapolia a la cuina on hi havia una pissarra on la cuinera anotava les despeses; en aquella pissarra hi dibuixava gent vista, sobretot el criat de la tia, alt i escardalenc, figura que em feia gràcia; quan l'home es veia mapat a la pissarra s'enfuriava i, com que les minyones reien, jo saltava de contenta. Un dia, però, el servei es va alarmar perquè no era el criat Franciscu a qui havia dibuixat, sinó el cardenal Cassanyes,

personatge que sovint anava a visitar la nostra tia; vaig plasmar-lo escarxofat en una butaca, moment que vaig copsar perquè d'habitud jo m'asseia en un tamboret enmig d'ambdós mentre conversaven.

Si bé jo recordo amb encís les hores passades a casa de la tia Sarriera, no és menys agradable el record dels dies passats a casa de la senyora Marieta, a la Riera de Sant Joan. Dalt del terrat, amb les meves dues germanes, ens feia saltar a corda i jugàvem a fireta, aquella fireta amb què ja havia jugat la nostra mare en la seva infantesa, també sots la cura d'aquesta serventa fidel a la qual la nostra tia llegà un bon passament. Els dies passats amb la senyora Marieta ens eren festa grossa: aquell pis de la Riera de Sant Joan no l'oblidaré mai: els balcons de la part posterior donaven al passatge del Pont de la Parra i jo passava hores asseguda al balcó amb les cametes que em penjaven fora de la barana, i em semblava sentir encara les batallades fermes de les campanes de la catedral que des d'allí percuïen clares junt amb el toc dolç i alegroï de la campaneta del convent de Santa Clara, que trencava el so fort i auster de les altres. Després de dinar, pujàvem dalt del terrat, la senyora Marieta obria la cambreta dels malendregos i s'asseia dintre per resguardar-se mentre rutllava la corda i nosaltres saltàvem. I ens posàvem dins d'uns maniquins de palla de l'antigor, dels quals a la cambreta n'hi havia tres, i jugàvem a fer els gegants voltant pel terrat.

Un dia, però, no va ser tan alegre com els altres, perquè els nois de la portera tenien un pardal novell al qual feien mil peripècies; això va revoltar-me i, vulguis o no vulguis, jo volia emparar-me del pardal. Com que jo plorava desesperadament, la senyora Marieta va poder convèncer aquells bordegassos i, a canvi d'unes pessetes, vàrem obtenir l'ocell. Quan el pardal va ser meu, vàrem remarcar que era borni, aquells bordegassos li havien llevat un ull. A casa, aviat el pardalet va habitar-se a ser la nostra joguina; ens l'emportàvem a Tiana on volava pel jardí i tornava content a casa. A aquell pardal li posàrem per nom Xareta i era popular entre les nostres amistats. Va viure vuit anys, morí de vellesa i tothom en tingué gran sentiment.

A casa de la senyora Marieta, alguna cosa m'interessava més que saltar a corda i la fireta, era aquella cambra del pis atapeïda de quadres pintats, esbossos i dibuixos. La primera vegada que vaig entrar-hi, vaig creure que vivia un conte estrany: flors, paisatges, cavalls, figures a gran colorit que ocupaven tota la cambra, des del sòcol fins al sostre. Quan la senyora Marieta va veure-m'hi, va córrer a fer-me'n sortir i va tancar la porta amb clau. Aquest fet inesperat em va fer plorar i, si bé la meua voluntat era d'obeir, una força misteriosa se m'enduia i m'hi escorria quan la serventa hi entrava

a fer l'endrega. Aquella cambra l'havia un familiar de la senyora Marieta el qual seguia els cursos de pintura a l'Escola de Llotja.² Jo recordo el respecte que aquest artista em mereixia perquè, dins el meu sentir d'infant, m'atreia aquella persona que, segons la serventa m'havia dit, era ell i ningú més qui havia traçat aquell bé de Déu de dibuixos i pintures. Aquella cambra meravellosa m'atreia pel seu conjunt, mentre els dibuixos de nus passaven inadvertits davant dels meus ulls, candorositat meua que la bona dona volia guardar. Aquell record m'ha estat viu tota la vida, manifestació espiritual que més tard vaig aprofundir demanant-me si d'aquell ésser, del qual jo guardo tot el millor del seu talent, com també l'interrogant de la seva persona, suara la seva obra és admirada com la d'altres grans mestres o bé s'haurà perdut dins l'allau del temps, obra ignorada que haurà passat desapercebuda junt amb ell, com l'home més vulgar dels mortals.

4. Un artista ignorat

Fal·lera per dibuixar: primeres col·laboracions i exposicions

Aquella cambra plena de pintures va donar ales a les meves il·lusions i vaig arranjar-me un petit estudi darrere una porta del pis on vivíem a Barcelona: aquí vaig encabir-hi un caixó a manera de tauler i un tamboret. En aquell petit racó, a propòsit per dibuixar, jo m'hi trobava feliç. Sovint pidolava al meu avi Anglada allò que necessitava per dibuixar, aquesta meua fal·lera

---

² L'Escola Llotja fou creada pensant unir l'art i el disseny amb la producció industrial. Començà a funcionar el 1775 com a Escola Gratuïta de Disseny i, malgrat que va canviar moltes vegades de nom, sempre ha estat coneguda com Llotja perquè, des que fou creada per la Junta Particular de Comerç i durant molts anys, va ocupar l'edifici de la Llotja de Comerç. El 1738 Esteban Canals havia fundat a Barcelona la primera fàbrica d'indianes –uns teixits de cotó amb estampats indis manuals– i 30 anys després funcionaven a la ciutat 20 manufactures del cotó. Així, doncs, la funció de l'escola era clarament industrial. Venia a ser l'equivalent a Barcelona de l'Academia de San Fernando a Madrid. Era gratuïta i proporcionava tots els materials necessaris a l'alumnat; així mateix, atorgava premis i beques als millors. I diem «als millors» perquè, com a la resta d'acadèmies europees, les dones hi tenien l'entrada vedada. Haurem d'esperar fins al curs escolar 1885-1886 per trobar el noms d'Emília Coranty Llurià i de Francisca Sans Benet entre els dels 496 alumnes matriculats aquell any.

el complaïa perquè ell, quan era noi, havia estat deixeble del mestre Ferran³ de l'Escola de Llotja; feia dibuixos ben traçats que guardo amb amor. En aquestes anades al despatx de l'avi, m'havia trobat un senyor, llogater d'una de les nostres finques, a qui jo mostrava els meus dibuixos i me'ls lloava i alhora pregava al meu avi i també al meu pare que m'ajudessin, tota vegada que ell preveia el meu do d'artista. Sempre que venia demanava per mi, el bon home m'animava i, gràcies a la seva generositat i comprensió, no l'he oblidat. Tinc present tant la seva persona com el seu nom, Pey i Ordeix. Anys després, en demanar al meu pare que em posés en clar la personalitat d'aquell bon senyor, va dir-me que havia estat clergue, apòstata, home talentós, rebel a les disciplines eclesiàstiques, i que, en aquella època, va armar gran enrenou a la premsa barcelonina.

La meua afecció a les petites meravelles satisfia el meu avi; col·leccionar li plaïa, conservava tot allò que havia pertangut als avantpassats nostres: cartes familiars, estampes d'Épinal,⁴ llibres de memòries. El meu avi era tradicional, celebrava totes les festes, petites i grans, ell al cap de taula amb tots els seus, que l'acompanyaven. La festa que a mi m'agradava era la diada de Tots Sants perquè l'avi arribava a casa carregat amb dues grans paperines plenes de panallets, una a cada braç, que li arribaven fins dalt el barret de mitja copa. Eren panallets que comprava ja d'habitud a la plaça de les Beates des de tota la vida. Home ordenat, posava tanta cura a conservar els seus fòtils i bagatel·les com era precís en els deures de consciència. Generós, si alguna coneixença o amistat li demanava per necessitat alguna quantitat, la hi prestava sense interès de cap mena; solament anotava en una llibreta les quantitats prestades i, si no les hi retornaven, hi feia una creu i al costat la frase: «Alabat sia Déu». Si alguna vegada havia prestat algun fòtil com, per exemple, una ratera i no la hi tornaven, no mancava tampoc l'«Alabat sia Déu». Era un home perfecte tant en la seva escriptura o lletra com en la seva consciència: pel seu bon fer hom l'assignava com a tutor, sobretot de menors, als quals emparava d'una manera paternal i administrava llurs interessos amb gran honradesa.

En passar la trentena d'anys el meu avi va casar-se amb la joveneta Mariana Augé, noia senzilla i bonica, però la sort no els vingué de cara perquè Mariana, víctima del tifus, moria deixant un fillet de sis mesos. El bon home, sol amb l'orfenet, va moure la pietat d'una dama amiga de la família, Assumpció Doutrem, muller d'Eusebi Sarriera, de la noblesa barcelonina i de qui

³ Possiblement es refereix a Antoni Ferran Satayol.

⁴ Les anomenades imatges o estampes d'Épinal foren iniciades per Jean Charles Pellerin el 1800 a Épinal, una ciutat de la Lorena, capital del departament dels Vosges, França. Són estampes de tema popular i colors vius, inspirades en la imatgeria popular del segle xv dirigida al públic camperol il·letrat. Es tracta de fulls solts gravats al coure o litografiats en negre i pintats a mà.

l'avi Anglada havia estat tutor. La dama va tenir cura de l'infant fins que l'avi Anglada va creure prudent que una dona regentés la casa i cuidés el seu fill. La senyora Silvestre Giménez va ser qui va fer-se càrrec de la direcció de la casa i de cuidar el noi. La senyora Sileta, diminutiu de Silvestre, va admetre amb tant d'amor el petit Gabrielelet, talment com si fos sa mare mateixa, que va fer decidir el meu avi a casar-se amb ella. Vint anys després, Sileta moria no sense pregar al seu aferrat Gabriel que escollís per muller Elisa, la filla de qui va cuidar-lo quan ell va perdre la mare. Gabriel i Elisa foren els meus pares.

El teatre era la distracció del meu pare. Alguns diumenges se m'enduia al teatre Circo Barcelonés i al Paral·lel a veure drames sagnants. La mare en protestava perquè alguna vegada aquestes representacions m'havien desfet els nervis. Naturalment que a mi m'agradava més anar a veure els titelles als Quatre Gats,⁵ però el meu pare havia observat que jo interpretava a fons el teatre, que, durant la representació, jo anotava l'argument en una llibreta que portava i feia apunts de la indumentària dels actors. Després, a casa, en feia uns petits volums que jo escrivia, il·lustrava i relligava. Vaig fer-ne una petita col·lecció, amb les obres vistes per mi, que eren: *El trapero de Madrid*, *La portera de la fábrica*, *La loca de los Alpes*, *Treinta años o la vida de un jugador*, *Los sargentos franceses...* Aleshores jo tenia deu anys; ara em recrearia amb aquells meus petits volums que no vaig guardar, totxesa meua que no em perdonaré mai.

Temps després, quan jo era ja una noieta d'uns deu o dotze anys, aquesta meua dèria fou advertida pel meu pare i va posar-me sots el guiatge d'un mestre, l'artista pintor Antoni Utrillo. En el meu començ va fer-me dibuixar models de guix, reproduccions d'escultures clàssiques que els meus pares adquirien a un estatuari del carrer de la Unió. Des del primer moment va ser-me tan fàcil encaixar i dibuixar aquelles figures, que mestre Utrillo va creure que bé podria dibuixar model viu i les meves germanes servien de model.

---

⁵ Els Quatre Gats és el nom d'una cerveseria-cabaret inaugurada el 1897, situada als baixos de la Casa Martí, edifici de Puig i Cadafalch (1896), del carrer Montsió de Barcelona. Fou fundada i regida per Pere Romeu, que havia estat cambrer del cabaret Le Chat Noir de París i volgué generar un espai semblant a la capital catalana. Els Quatre Gats es convertí en el centre neuràlgic del Modernisme. L'ambient fou impulsat per artistes com Santiago Rusiñol, Ramon Casas i Miquel Utrillo i músics com Enric Granados, Isaac Albéniz o Lluís Millet. S'hi organitzaren tertúlies periòdiques, festivals de titelles i d'ombres xineses, vetllades musicals i poètiques i exposicions d'art (Regoyos, Gosé, Nonell, Torrent, Pitxot, Picasso...). També s'editaren, al llarg de l'any 1900, 15 números de la revista *Quatre Gats*, que aglutinava produccions dels artistes i intel·lectuals més destacats de l'època. Aquest any, per indicar el canvi de segle, el quadre de R. Cases *El Tandem* (1897), que havia esdevingut icona del local, fou substituït per *El cotxe* (1900) del mateix autor, on tots dos personatges, que abans viatjaven en bicicleta ara ho feien en un automòbil. Els originals dels dos quadres són avui al MNAC. El local deixà d'existir el 1903 i fou recuperat el 1983 com a restaurant i espai dedicat a activitats culturals.

5. La Conxita recolzada a la taula

En l'avinentesa de donar-me lliçó, mestre Utrillo i els meus pares varen simpatitzar en un afecte mutu, sobretot per ser mestre Utrillo i el meu pare socis del Centre Nacionalista Republicà.⁶ En aquest centre se celebraven audicions de sardanes, en el pati interior del Teatre Novedades del carrer de Casp i Passeig de Gràcia. Tots els vespres era ple de distingida concurrència i, mentre el meus pares preniën cafè amb els amics que el meu pare hi tenia, mestre Utrillo ens ensenyava a puntejar i comptar la sardana. En aquests vespres animats hi assistien grans personalitats barcelonines d'aquella època que em plau recordar: el president del Centre Nacionalista Republicà, Jaume Camer; l'advocat Ildefons Sunyol i la seva muller, Pilar Musteros, amiga d'infància de la meua mare; Lluhí i Rissech; Santiago Gubern; Josep Pous i Pagès; Vila Marieges; Eduard Calvet; Felip Rodés; Plana i Escubós; Victori Bisbal; Martínez Serinyà; Manuel Rius i Rius, fill de Rius i Taulet; el banquer Mas Sardà, diputat per Arenys de Mar; Manuel Humbert, aleshores estudiant d'advocat i més tard artista, dibuixant i pintor; Francesc Curet, vicesecretari i organitzador del centre, que aleshores ja comptava amb l'amistat dels meus pares.

A casa, l'afecció a les sardanes creixia i el nostre pare, que tenia el càrrec de president del Gremi de Propietaris de Gràcia, va organitzar en aquell centre unes vesprades de sardanes a les quals assistien tots els socis amb llurs famílies. Les festes de sardanes de gran to eren les que organitzava al Parc Güell on acudien gran nombre de sardanistes que animaven aquells jardins al so de dues cobles, a les quals el meu pare abonava les despeses perquè, de caràcter animat, li plaïa que tothom es divertís. En el Centre de Propietaris del carrer Major de Gràcia,⁷ les sarda-

6. L'Angelina asseguda

⁶ El Centre Nacionalista Republicà fou un partit polític catalanista fundat a Barcelona el 1906 per dissidents de la Lliga Regionalista de la qual era una escissió a l'esquerra; es presentava com la línia liberal del catalanisme polític, reclamava l'autonomia de Catalunya, el sufragi universal i la proclamació de la república. El seu lema era: Nacionalisme, Democràcia, República. El seu òrgan d'expressió fou *El Poble Català*, setmanari fundat per Ildefons Sunyol i Jaume Camer Romeu, el novembre de 1904, i convertit en diari el 1906. Participà, el 1907, en les eleccions generals espanyoles dins les llistes de Solidaritat Catalana. El 1910 el Centre Nacionalista Republicà fou substituït per la Unió Federal Nacionalista Republicana.

⁷ El Centre de Propietaris de Gràcia estava situat al carrer Esmeralda, núm. 29 i passà a ser la seu del Teatre Íntim d'Adrià Gual el 1906.